

УДК 338.32:332.13(477)

АНАЛІЗ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Толпежніков Р. О., Директор «Інститут економіки та менеджменту», ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», к.е.н., доцент.

Маматова Л. Ш., здобувач кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Толпежніков Р. О., Маматова Л. Ш. Аналіз виробничого потенціалу регіонів України. Досліджено теоретичні аспекти виробничого потенціалу регіону та його оцінки. Зроблено порівняльний аналіз виробничого потенціалу регіонів України.

Толпежников Р. А., Маматова Л. Ш. Анализ производственного потенциала регионов Украины. Исследованы теоретические аспекты производственного потенциала региона и его оценки. Произведен сравнительный анализ производственного потенциала регионов Украины.

Tolpezhnikov R. A., Mamatova L. S. Analysis of the production potential of the regions of Ukraine. Studied the theoretical aspects of the production potential of the region and its evaluation. Comparative analysis of the production potential of the regions of Ukraine.

Постановка проблеми. Глобалізація економічного розвитку породжує посилення конкуренції між окремими адміністративними утвореннями. Саме конкуренція у всіх областях діяльності є загальновідомим чинником активізації та мобілізації додаткових внутрішніх сил, ресурсів, інтелекту для досягнення намічених цілей. Домогтися високих стандартів сталого регіонального розвитку можна двома шляхами: на основі зовнішньої підтримки та перерозподілу коштів централізованих джерел між територіями і на основі мобілізації внутрішніх ресурсів.

Базовим поняттям ресурсних можливостей є виробничий потенціал. Тривалий час формувалася система управління регіональним розвитком на базі директивних методів. Її основи зберігаються і до теперішнього часу. З відмовою від централізованого планування зростає роль місцевих програм економічного розвитку. При цьому повертається необхідність оцінки економічного та виробничого потенціалів, але вже на іншому рівні - рівні кожного конкретного регіону. При цьому, в масштабах держави зростає порівняльна оцінка виробничого потенціалу регіонів, необхідна для формування стратегії економічного розвитку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виробничого потенціалу займаються наступні науковці, Анчишкін А.И., Горбунов Э.П., Донец Ю.Ю.

Мета статті: дослідження поняття виробничого потенціалу і проведення порівняльної характеристики виробничого потенціалу регіонів України.

Викладення основного матеріалу. Одним з основних об'єктів стратегічного аналізу регіонального розвитку є, виробничий потенціал регіону та його економічна оцінка. Оцінюючи виробничий потенціал в результативній формі необхідно оцінювати не фактичний обсяг виробництва, а потенційний. Можна припустити, що виробничий потенціал - це максимально можливий обсяг продукції (наприклад, ВВП), який економіка в змозі виробити при повному залученні в процес суспільного виробництва всіх наявних ресурсів. Однак, в різних економічних, правових, соціальних умов один і той же обсяг залучених у господарську діяльність ресурсів може дати різний обсяг випуску продукції. Отже, без урахування конкретних умов діяльності неможливо визначити виробничий потенціал господарської системи [10].

Структурний аналіз виробничого потенціалу регіону дозволяє виділити промисловий потенціал, сільськогосподарський потенціал, потенціал будівельної галузі та інші, тобто потенціали галузей, які відносяться до виробничої сфери. Виходячи з вищесказаного, питання структури, характеристики та оцінки виробничого потенціалу регіону зводяться до дослідження виробничого потенціалу галузей матеріального виробництва в рамках єдиного територіального комплексу.

Разом з тим, визначаючи сутність виробничого потенціалу території, слід мати на увазі, що він не може бути визначений, як сума виробничих потенціалів вказаних вище галузей. Потенціали будь-якого рівня - національного господарства, регіону, галузі або окремого підприємства - не функціонують відірвано, ізолювано один від одного, спостерігається взаємодія потенціалів різних рівнів, що призводить до збільшення потенціалу вищестоящої по ієрархії системи [4].

Таким чином, виробничий потенціал регіону відповідає критеріям цілісності і характеризується системністю, функціональністю і структурністю. Цілісність і системність виробничого потенціалу території відіграють найважливішу методологічну роль в його дослідженні. Основними характеристиками виробничого потенціалу регіону як системи служать:

- Найтісніші координаційні та субординаційні взаємозв'язку його окремих компонентів. Тобто, зміна одного з них неминуче позначиться на функціонуванні інших;
- Комплексність, що полягає в тому, що сукупна продуктивність структурних компонентів виробничого потенціалу регіону не дорівнює сумі їх продуктивностей окремо.

За своїм адміністративно-територіальним устроєм України складається з Автономної Республіки Крим, 24 областей, і двох міст зі спеціальним статусом - Києва та Севастополя. Всі області, міста Київ та Севастополь мають структуру влади місцевого самоврядування з підпорядкуванням центральному органу виконавчої влади - Кабінету Міністрів України. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України. Виключенням з цього правила є Автономна Республіка Крим (АРК), у якій є власний Кабінет Міністрів та Верховна Рада. Адміністративно-територіальний поділ в Україні не змінювалося з часів СРСР. На основі сформованого адміністративно-територіального поділу в Україні існує поділ на економічні зони.

Безперечним лідером серед регіонів України є столиця Київ, який по праву займає лідируючі позиції за сумарним інвестиційним потенціалом.

Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська та Луганська області утворюють східний регіон, що має найбільш розвинену промисловість, питома вага якої в регіональній економіці найвищий в Україні. Регіон має дуже високий рівень природно-сировинного потенціалу. За нашими оцінками, регіон характеризується середнім інвестиційним потенціалом і підвищеним ризиком для вкладення інвестицій. Це обумовлено негативними регіональними тенденціями у фінансовому секторі, небезпечною криміногенною ситуацією, несприятливою екологічною обстановкою і наявністю підвищеного соціально-демографічного (Дніпропетровська область) ризику [8].

Північний регіон: Київська, Житомирська, Чернігівська та Сумська області. Незважаючи на безпосередню близькість до столиці, Київська область займає лише десяту позицію за сукупним інвестиційним потенціалом. Це пов'язано з переміщенням трудових і фінансових ресурсів в Київ, що додатково збільшує його і так високі фінансово-економічні показники. Подібна ситуація характерна і для низки інших, близько розташованих до столиці областей: Чернігівської, Житомирської та Сумської.

Черкаська, Вінницька, Кіровоградська та Полтавська області умовно утворюють центральний регіон, який відноситься до аграрно-промисловим. Тут працюють підприємства, які виробляють електроенергію, видобувають вугілля, випускають мінеральні добрива, засоби автоматизації та обчислювальної техніки, технологічне обладнання. У структурі промислового виробництва регіону найбільшу питому вагу мають харчова промисловість, машинобудування і металообробка, електроенергетика, промисловість будівельних матеріалів. Регіон характеризується середнім значенням інвестиційного ризику, є інвестиційно недооціненим і може викликати до себе підвищений інвестиційний інтерес.

До складу західного регіону, з одного боку, входять амбітні і продовжують демонструвати стабільне зростання в промисловості і сільському господарстві аграрно-індустріальні Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області. З іншого - базисні Львівська та Рівненська області. На думку експертів, західні області недооцінені потенційними інвесторами, адже вони мають хороший інвестиційний потенціал: дешеву робочу силу, високий рівень природно-рекреаційного потенціалу, близькість Європейського союзу. Ця частина України має високий показник безробіття та порівняно невеликий обсяг вкладених інвестицій. У структурі економіки регіону найбільшу частину займає сектор послуг, який активно розвивався в 90-х роках завдяки прикордонній торгівлі. Промисловість в регіоні розвинена незначно [8].

Ряд південних областей - Автономна Республіка Крим, м. Севастополь, Одеська, Миколаївська та Херсонська - утворюють так званий Причорноморський регіон України. У цієї групи (за винятком Херсонської області, яка знаходиться в зоні з низьким інвестиційним потенціалом і середнім рівнем ризику) середні по країні рівні інвестиційного потенціалу та ризику. За оцінками, саме тут формується група інвестиційно-привабливих регіонів. Цю групу ми назвали "Базисні" регіони, оскільки вони являють собою базис, на якому формується економічний фундамент країни, вишиковується нова плеяда інвестиційно-привабливих регіонів.

Оцінка економічного потенціалу регіону являє собою вартісну, часткову або експертну оцінку складових його потенціалів: промислового, трудового та інвестиційного. Для проведення такої оцінки необхідно звернутися до статистичних даних по регіонах країни.

Характеристика промислового потенціалу регіону може бути заснована на аналізі та порівнянні валового регіонального продукту (див. табл. 1), який являє собою суму валової доданої вартості, створеної всіма економічними суб'єктами на території регіону. Цей показник характеризує суму внесків кожної організації в загальний обсяг виробництва регіону в грошовому вираженні.

Як видно з таблиці, при загальному зростанні валового регіонального продукту у всіх регіонах, розрив між його рівнем у різних регіонах є вельми істотним. Так, серед областей України беззмінне лідерство за цим показником з 2004 році утримують Донецька та Дніпропетровська області. За ними з відривом слідують Харківська, Запорізька, Одеська та Луганська області. Але, якщо звернути увагу на співвідношення розриву між кожною з цих областей і лідером - Донецькою областю, то можна сказати, що цей розрив виріс, не дивлячись на зростання всіх показників. Так, якщо в 2004 році розрив між Донецькою та Харківською областю становив 52%, Донецькій та Запорізькій - 56%, Донецькій та Одеській - 59%, Донецькій та Луганській - 63%, то в 2011 році ці розриви склали вже відповідно: для Харківської - 52% (не змінився), для Запорізької 64% (зріс на 8%), для Одеської 64% (зріс на 5%), для Луганської 65% (зріс на 2%).

В якості висновку і підсумку дослідження компонентів виробничого потенціалу регіонів України, можна навести порівняльний аналіз інвестиційного потенціалу регіонів країни. Керуючись результатами дослідження фахівців, які співпрацюють в економічній журналі "Експерт Україна", можна скласти таблицю

(табл. 2) ранжирування інвестиційної привабливості регіонів України. У цій таблиці також буде враховуватися ранжування регіонів за складовими виробничого потенціалу.

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт у фактичних цінах, млн.грн. [12]

Назва регіону	Рік							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	137993	183296	204342	244497	345113	441452	544153	720731
Автономна Республіка Крим	4085	5492	6033	7309	9901	12848	16044	20874
області								
Вінницька	3802	5008	5319	6167	8123	10207	12414	15381
Волинська	2195	2872	3112	3512	4994	6553	7687	10072
Дніпропетровська	13163	16340	18059	21311	30040	41227	52347	71173
Донецька	17278	22863	25285	30316	45617	58044	72361	92093
Житомирська	2835	3173	3549	4201	5947	7430	8784	11127
Закарпатська	2151	2781	3211	4016	5297	6700	8185	10508
Запорізька	7568	7968	8629	10177	15255	19968	24787	33158
Івано-Франківська	3117	3901	4518	5544	7311	9622	11316	13916
Київська	5926	6439	6868	8129	11883	15362	19188	26221
Кіровоградська	2159	3174	3399	4023	5594	6877	8187	9989
Луганська	6403	7451	8570	9954	14672	19716	24159	32280
Львівська	5850	7305	8578	10547	13992	17192	21486	27987
Миколаївська	3314	4353	4702	5337	7934	9553	11876	14767
Одеська	7072	9525	10788	12792	17029	20762	24898	33116
Полтавська	5712	6638	7811	8853	13983	18099	22179	28355
Рівненська	2513	3186	3467	4053	5599	7263	8924	11180
Сумська	3495	4121	4384	4822	6275	8025	9566	12341
Тернопільська	1853	2347	2631	3098	3948	5137	6452	8276
Харківська	8271	10465	11801	14515	20524	25618	32023	43868
Херсонська	2348	2999	3265	3799	5200	6469	7565	9034
Хмельницька	2949	3611	3944	4698	6344	7958	9603	12339
Черкаська	3179	3590	3852	4565	6623	9014	10957	13656
Чернівецька	1313	1864	2135	2539	3277	4234	5126	6672
Чернігівська	3073	3465	3836	4576	6181	7627	8950	11532
міста								
Київ	15715	31167	35200	43920	61357	77124	95267	135900
Севастополь	654	1198	1396	1724	2213	2823	3822	4916

Таблиця 2

Інвестиційний потенціал регіонів України в 2007 році (в міру спадання) [8]

Ранг потенціалу	Ранг ризику	Регіон	Частка національному потенціалу, %	Ранги складових виробничого потенціалу							
				Природно-сировинний потенціал	Соціально-трудовий потенціал	Економічний потенціал	Інноваційний потенціал	Інституційний потенціал	Інфраструктурний потенціал	Фінансовий потенціал	Складовий потенціал
1	26	Київ	11,50	20	1	1	1	1	1	1	1
2	27	Донецька обл.	7,03	1	2	3	3	2	10	8	9
3	24	Дніпропетровська обл.	5,32	2	3	2	4	3	4	3	5
4	7	Харківська обл.	5,30	7	9	10	2	4	8	4	6
5	14	Одеська обл.	4,41	4	10	5	7	5	5	5	2
6	23	Запорізька обл.	3,90	12	5	6	5	9	18	6	8
7	5	Київська обл.	3,60	5	4	8	8	10	6	27	12
8	21	Львівська обл.	3,08	11	21	14	9	5	3	7	7
9	11	АР Крим	3,69	23	14	16	10	8	11	2	4
10	17	Миколаївська обл.	3,46	9	13	9	6	12	24	10	19
11	19	Полтавська обл.	3,42	14	7	4	14	11	16	9	13
12	25	Луганська обл.	3,21	10	6	13	11	7	26	26	27
13	12	Черкаська обл.	3,10	18	11	7	15	18	25	13	15
14	16	Севастополь	3,07	27	15	25	27	27	2	18	3
15	4	Рівненська обл.	3,04	6	24	11	22	22	20	16	23
16	20	Житомирська обл.	2,95	3	16	26	20	21	13	19	21
17	8	Чернігівська обл.	2,94	8	18	17	13	26	23	14	17
18	6	Івано-Франківська обл.	2,84	15	17	18	17	17	17	11	24
19	2	Кіровоградська обл.	2,79	20	8	12	12	23	22	24	26
20	13	Вінницька обл.	2,74	17	12	23	19	14	14	21	25
21	1	Волинська обл.	2,74	19	27	15	18	25	9	12	14
22	3	Сумська обл.	2,71	16	20	20	16	15	12	25	22
23	22	Хмельницька обл.	2,68	13	19	19	26	19	15	20	20
24	9	Закарпатська обл.	2,64	22	22	21	21	18	19	15	11
25	18	Херсонська обл.	2,54	21	23	22	24	13	27	22	13
26	10	Чернівецька обл.	2,42	25	25	24	23	24	7	17	10
27	15	Тернопільська обл.	2,27	24	26	27	25	20	21	23	18

Висновки. Порівняльний аналіз виробничого потенціалу регіонів України відобразив, що в економічному розвитку регіонів спостерігаються диспропорції: багатий Київ все далі відривається по рівню життя від інших регіонів. За останні роки ця тенденція стала виявлятися сильніше. Виходячи з офіційних даних, столиця в сім разів багатшим самого бідного регіону України. Крім того, намітилися значні перекося в

інвестиційній привабливості регіонів. Про це свідчить статистика. У п'ять областей - Донецьку, Дніпропетровську, Харківську та Луганську, а також Київ - вкладено більше половини всього обсягу капітальних інвестицій. Ці ж регіони дають і три чверті обсягу прибутку підприємств в Україні. Ще десяту частину додають йдуть по п'ятах Запорізька, Одеська та Київська області.

Більшості інших регіонів розраховувати на інвестування за рахунок власних коштів підприємств не доводиться. По-перше, приблизно у половини з них частка прибуткових підприємств значно нижче середнього по країні. По-друге, в них посилюються проблеми, пов'язані з нестійким економічним розвитком України. Але навіть позитивні темпи зростання промисловості та експорту можуть виявитися недостатніми, щоб уберегтися від інвестиційної кризи. Про це свідчить приклад Тернопільської області (спад інвестицій в основний капітал сягає 45%, зниження обсягу виконаних будівельних робіт - 33,9%).

Для багатьох інвестиційних проектів, які націлені на споживчий ринок, важливо, наскільки платоспроможним є регіон. Проблема з оцінкою істинної платоспроможності населення полягає в тому, що від чверті до половини української економіки знаходиться в тіні. Тому оцінювати реальну платоспроможність необхідно не за доходами, а за витратами. Найвища різниця між декларованими доходами і реальними витратами фіксується в найбільш урбанізованих і розташованих вздовж західного кордону регіонах.

Центральна влада України в останні десятиліття мало приділяє уваги регіональному розвитку. Основні фінансові, інтелектуальні та інші потоки заведені в Київ. В той же час в Україні є чимало міст, селищ міського типу і сіл, де за останні півтора десятиліття змін майже не відбулося. Одна з основних проблем - залежність таких населених пунктів від базового (містоутворюючого для великих поселень) підприємства. Якщо воно працює - район розвивається, якщо ні - перетворюється на депресивний регіон.

Проблемою регіональної політики України є не стільки відсутність чітко визначених цілей та пріоритетів, скільки дефіцит навичок застосування інструментів впливу. Прийнята в 2001 році концепція державної регіональної політики закладає лише загальні принципи розвитку регіонів, але не здатна сама по собі дати поштовх розвитку найбільш розвинутих територій країни. Нарешті, вже за нової влади стало цілком очевидно, що єдиної концепції адміністративно-територіальної реформи чиновники не виробили. Необхідно додати, що лише поодинокі фахівці в центральному уряді знайомі з європейським досвідом вирівнювання розвитку регіонів.

Україна, на жаль, не готова застосовувати механізми вирівнювання економічного розвитку регіонів не тільки через низьку якість регіональної політики, але і в силу історичних причин, таких як низька мобільність робочої сили і постсоціалістичний уклад економіки, який характеризується слабким самоврядуванням і необхідністю постійного централізованого втручання Києва чи обласних властей.

Список використаних джерел

1. Анализ подходов к определению категории "производственный потенциал региона" / Тарасова М.Н. // Вестник молодых ученых Сб. науч. раб. РИО ГАГУ. – 2004. – №1. – С. 58 – 63.
2. Афанасьєва Л., Лисак Н. До визначення однорідності регіонів України за рівнем економічного розвитку та галузевою структурою економіки. // Економіст. – 2003. - № 2. – С. 30-32.
3. Калініченко І., Романенко В. Регіональна диференціація в економіці України. // Економіка України. – 2003. - № 6. – С. 78.
4. Оценка производственного потенциала потребительской кооперации / Иценков О.О. // Регион: экономика и социология. – 2005. – № 1. – С. 71-77.
5. Миронова Т.Л., Добровольська О.П., Процай А.Ф., Колодій С.Ю. Управління розвитком регіону: Навчал. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
6. Потенциал конкурентоспособности промышленности регионов Украины / Червова Л., Кузьменко Л., Дубинина М., Кацура С., Ляшенко В. // Общество и экономика. – 2006. – №2. – С. 113-135.
7. Современные тенденции в области формирования и реализации научно-производственного потенциала / Н.Н. Кретова, Е.С. Попова // Вестник Воронеж. гос. тех. ун-та. – 2005. – № 2. – С. 22-28.
8. Рейтинг инвестиционной привлекательности регионов // Эксперт Украина. – № 49. – 2005. <http://expertra.com/region.htm>
9. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник. / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін. К.: КНЕУ, 2005. – 998 с.
10. Экономический потенциал региона: методика и опыт оценки. / Е.В. Давыскиба // Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет. Научно-технический сборник. – №50. – 2003. – С. 152-157.
11. Ягодка А. Перекося регіональної економічної політики держави / А. Ягодка, М. Діба, С. Кондратюк // Економіка України. – 2004. - № 8. – С. 28-35.

Ключевые слова: производственный потенциал, инвестиционный потенциал, регион, валовой региональный продукт, структурный анализ.

Ключові слова: виробничий потенціал, інвестиційний потенціал, регіон, регіональний продукт, структурний аналіз.

Keywords: production capacity, investment potential, the region, the gross regional product, structural analysis.